

Mestres i guies

ANNA AGUILAR-AMAT

REMEI PERPINYÀ MORERA

JOAQUIM SALA-SANAHUJA

Glosses, 7

Facultat de Traducció i d'Interpretació
Universitat Autònoma de Barcelona

Mestres i guies

Mestres i guies

ANNA AGUILAR-AMAT

REMEI PERPINYÀ MORERA

JOAQUIM SALA-SANAHUJA

Glosses, 7

Facultat de Traducció i d'Interpretació

Universitat Autònoma de Barcelona

Primera edició: desembre de 2023

© 2023, dels textos, els seus autors

© 2023, d'aquesta edició, Facultat de Traducció i d'Interpretació

Producció:

Universitat Autònoma de Barcelona

Servei de Publicacions

ISBN: 978-84-19333-88-9

Taula

Pròleg, <i>Olga Torres Hostench</i>	7
ANNA AGUILAR-AMAT	
Homenatges i <i>donatges</i>	15
REMEI PERPINYÀ MORERA	
La competència informacional a l'aula: d'un món <i>off-line</i> a l'univers digital	23
JOAQUIM SALA-SANAHUJA	
Els meus mestres	35

Pròleg

Teniu a les mans el volum 7 de la col·lecció «Glosses», editat per la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona per recordar el professorat que s'ha jubilat durant el curs 2022-2023. Aquest volum aplega les contribucions de l'Anna Aguilar-Amat, la Remei Perpinyà i en Joaquim Sala-Sanahuja, docents que homenatjarem a la Facultat el desembre de 2023.

Les tres contribucions d'enguany són molt diferents i hi destaca un fil conductor entorn de la docència.

L'Anna Aguilar-Amat escriu amb llibertat i desimboltura i replanteja els termes del compromís assolit amb què ha complert fins a la seva jubilació. Presenta un text refrescant, sorprenent i original que de ben segur us dibuixarà un somriure a la cara. Escriu sobre la seva experiència docent i també revisa breument la seva trajectòria investigadora des de la perspectiva d'una acadèmica (dona) capdavantera en el seu àmbit.

L'Anna confessa que l'assignatura que ha impartit, Terminologia Aplicada a la Traducció, era «dura de rosegar». Si mirem la guia docent, s'espera que en acabar l'assignatura l'estudiant sigui capaç de (i) demostrar que posseeix coneixements bàsics en la terminografia i la terminologia multilingües, (ii) aplicar aquests coneixements a l'ús de recursos per a l'extracció i recuperació d'informació terminològica en diverses llengües, i (iii) aplicar aquests coneixements a l'ús d'eines de gestió de corpus per a l'obtenció de concurrències i concordances. Certament, no és fàcil motivar l'alumnat a adquirir aquests coneixements. Afortunadament, és una assignatura en què els alumnes no solament aprenen (idealment) els continguts de la guia docent, sinó que, com diu l'Anna en el seu capítol: «Tant aprenen els estudiants dels defectes i les virtuts dels seus mestres com aquests dels seus alumnes i del mateix intent d'ensenyar».

En aquest sentit, podríem dir que les guies docents són incompletes, perquè l'alumnat podia saber què aprendria *amb* l'Anna, però

no *de* l'Anna. Així, en aquest pròleg ampliarem una mica aquesta qüestió i comentarem el que perden els alumnes amb la (merescuda) jubilació d'aquests docents. Sobretot, que ningú ho interpreti de cap manera com una proposta d'ampliació de les guies docents. Així doncs, al final de l'assignatura Terminologia Aplicada a la Traducció, els estudiants aprenien *de* l'Anna Aguilar-Amat a:

- Desenvolupar l'agilitat mental per raonar de manera crítica i no adotzenada, seguir raonaments i discursos sorprenents des del pensament divergent, fent possible la distància necessària per trobar l'humor sense sortir del pla científic o especialitzat. A les classes de l'Anna Aguilar no s'hi valia a badar.
- Entendre que totes les ciències, siguin humanes, socials, científiques o tecnològiques, s'entrellacen, i que tenim la capacitat de conèixer-les totes (encara que siguem de «lletres») a partir dels termes que les defineixen.
- Aprendre a qüestionar els models mentals i les teories de pensament que configuren el món on vivim a partir del lèxic.
- Valorar i respectar cada paraula i la seva combinatòria. L'Anna posava cada paraula en un microscopi i n'ensenyava la composició, la funció, l'ús, les combinacions, les solidaritats i els significats ocults. Podeu veure tot això en el seu llibre *Luces y Sombras* (Aula Magna 2023).

L'Anna ens ha ensenyat el valor de les paraules per crear realitats (amb la terminologia) i realitats ampliades (amb la seva poesia). L'Anna ens ha ensenyat que valorar i dominar les paraules ens servirà tant per guanyar-nos la vida com per entendre-la, per exigir i per compadir.

∞

En el capítol escrit per a aquest volum, la professora Remei Perpinyà fa un revisió de l'evolució de la gestió de la informació de les últimes tres dècades. Repassa els reptes que ha hagut de gestionar com a docent de Documentació Aplicada. Possiblement, junta-

ment amb els continguts de Tecnologies Aplicades a la Traducció, la Documentació és una matèria que ha experimentat un canvi constant, perquè la manera de cercar, analitzar, avaluar i usar informació evoluciona d'una manera rapidíssima. La Remei destaca diversos fets que han transformat la disciplina: la preeminència de la informació digital, la sobreabundància de la informació, la hiperconnectivitat, la proliferació de la desinformació i els canvis d'hàbits dels estudiants. Més informats que mai, més desinformats que mai. El focus de l'assignatura se centra actualment a capacitar els estudiants per a la selecció crítica d'informació de qualitat i l'ús ètic d'aquesta.

Segons la guia docent de l'assignatura de Documentació Aplicada a la Traducció i a la Interpretació, al final d'aquesta l'alumnat és capaç de (i) demostrar que coneix els recursos d'informació i documentació més adequats per a la resolució dels problemes de traducció i d'interpretació, i (ii) aplicar aquests coneixements per utilitzar amb eficiència els recursos d'informació i documentació de traducció i d'interpretació i avaluar-ne la fiabilitat.

Com en el cas anterior de l'Anna Aguilar, aquesta guia també és incompleta, perquè l'alumnat podia saber què aprenia *amb* la Remei, però no *de* la Remei. Si les persones aprenen per imitació, llavors podem afirmar que, en acabar l'assignatura, l'alumnat que anava a classe aprenia *de* la Remei Perpinyà a:

- Ser una persona responsable, rigorosa, puntual, ordenada.
- Expressar-se amb claredat, precisió i correcció.
- Qüestionar la informació rebuda i interessar-se per la seva fiabilitat.
- Ser una persona endreçada, en tots els sentits. L'estudiant no solament aprenia a ordenar fonts documentals i fonts d'informació, sinó també a endreçar les idees, els coneixements, les prioritats, etc.
- No conformar-se amb informació superficial i irrellevant. Buscar i rebuscar fins trobar el que cal saber.

Al final del seu capítol, la Remei rebutja la «tecnofòbia» i proposa, com a solució per gestionar la informació actual, rebre una bona formació. El capítol de la Remei Perpinyà és una lliçó magistral d'obligada lectura. No us el perdeu.

En Joaquim Sala-Sanahuja escriu per a aquest volum unes memòries de la seva època com a estudiant, entre els anys 1970 i el 1986. Parla dels seus mestres durant els onze anys que va ser a París en qualitat d'estudiant i d'*homme de lettres*. En Joaquim diu: «París m'aferrà amb uns dits molt suaus»; i és així, precisament, com ens sentim en llegir aquestes memòries, que ens deixen bocabadats per l'exuberància de detalls [Joaquim, com és possible que recordis tot això?!] i l'amenitat de les descripcions. Els lectors gaudim moltíssim seguint les peripècies d'un jove Joaquim Sala-Sanahuja a la universitat francesa. Ara jubilat, esperem i desitgem que tingui temps per escriure més memòries, perquè són extraordinàries. Els detalls de les anècdotes són fascinants. Per exemple, ens parla dels quatre anys amb el seu mestre Henri Meschonnic (1932-2009) a finals de la dècada de 1970, i fins i tot ens detalla els llibres que va llegir en les classes amb ell. No solament recorda el caràcter i l'aspecte d'aquest mestre, sinó també el que els ensenyava sobre traducció. En Meschonnic afirmava que «ja no es tractava simplement de passar el text d'una llengua a una altra tot intentant de no perdre "sentit" en el trasllat, sinó de construir un text nou en una llengua i en una cultura que es renovaven a través de la traducció». També parla del mestre Antoine Berman (1942-1991), que defensava que «cal parlar de la traducció en passat i en termes concrets, i no pas prospectivament i de manera abstracta, perquè és el text mateix i la creativitat del traductor davant d'aquest el que en determinarà la traducció». Aquest és un debat que també podríem tenir a la nostra facultat avui dia. Més endavant, en el seu capítol, en Joaquim recorda els professors que va tenir de matemàtiques, primer a l'Escola Industrial (en Joaquim Ninot) i després a la Universitat de Vincennes (en Denis Guedj). També recorda amb respecte els seus professors de filosofia

de la Universitat de Vincennes, en Gilles Deleuze i en Jean-François Lyotard, i destaca un mestre en especial, en François Châtelet. Finalment, elogia en Georges Raillard, professor que va dirigir la tesi doctoral d'en Joaquim. Al final del capítol, en Joaquim admet: «M'he limitat aquí a parlar dels meus mestres institucionals, dels que vaig seguir i admirar en els anys de formació, i que avui enyoro». L'estima, la humilitat i el respecte que en Joaquim manifesta envers els seus mestres, de qui recorda moltíssimes anècdotes i aprenentatges, són dignes d'encomi. En qualsevol cas, seríem nosaltres els qui també hauríem d'agrair a tots aquests mestres la bona feina que van fer, perquè, al cap i a la fi, en Joaquim Sala-Sanahuja, quan va tornar a Sabadell, s'havia convertit en un *homme de lettres* formidable.

Ben mirat, no sé si som prou conscients de l'efecte i l'impacte que tenim com a docents en el desenvolupament personal i professional dels joves que ens observen a les classes. Alhora, tampoc sabem si avui dia hi ha estudiants que decideixen descriure la impressió que els causen els seus mestres.

La veritat és que no caldria fer l'exercici de la guia docent amb el professor Joaquim Sala-Sanahuja, perquè tothom qui llegirà el seu capítol podrà deduir perfectament com deu ser com a mestre, però fem una proposta a continuació per coherència textual. Les guies docents d'en Joaquim són incompletes, perquè l'alumnat pot saber què aprenia *amb* en Joaquim, però no *d'en* Joaquim. Així doncs, en acabar una assignatura de traducció de francès amb en Joaquim Sala-Sanahuja, l'estudiant era capaç de:

- Prendre consciència de tot el que no sabia. Quan l'estudiant anava (a cercar una resposta), en Joaquim ja tornava (amb una resposta calculada i perfectament raonada i analitzada). En Joaquim sempre tenia al cap tots els factors que calia considerar a l'hora de prendre qualsevol decisió de traducció (vet aquí una aplicació de la seva formació matemàtica).
- Aprendre que el coneixement és una suma d'elements, com més millor, que s'obtenen a partir de l'observació, la lectura i l'estudi.

- Prendre consciència del que no s'ha escrit i del que no s'ha dit a partir de l'observació dels petits detalls, perquè és observant els detalls que es lliguen caps i s'aprèn alguna cosa.
- Aprendre a partir del context, de l'època, de les circumstàncies, de la història, de les relacions, de les lectures. Aprendre a partir de les vivències (no a partir dels resultats d'un cercador en línia).
- Valorar la memòria.

Acomiadem en aquest llibre tres docents molt estimats i respectats que han format durant més de tres dècades (aviat és dit) centenars de llicenciats i graduats en Traducció i Interpretació. Ens agradaria molt que aquests estudiants, no solament hagin après els continguts de les guies docents, sinó que sobretot hagin après, per imitació, d'aquests tres grans mestres, que ja trobem a faltar.

Olga Torres Hostench

Degana de la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la UAB
Bellaterra, setembre de 2023

ANNA AGUILAR-AMAT

Homenatges i *donatges*

Abans de res, moltes gràcies.

Pel tema que m'ha ocupat a la Facultat de Traducció i d'Interpretació (FTI) de la UAB, la terminologia, em permeto reflexionar sobre el mot *homenatge*. L'etimologia d'aquest terme és una mica isar-da, perquè prové d'*home*, genèric de l'ésser humà que de vegades s'ha posat en qüestió per les seves conseqüències. El neologisme *donatge*, però, és de creació improbable, ja que aquest terme, *homenatge*, encunyat a l'època provençal, és la congratulació per un vassallatge, i precisament d'eliminar el vassallatge van les reivindicacions de gènere actuals...

Dit això, aprofitaré l'atenció que la FTI em presta avui per dir que l'homenatge és mutu: en la carrera acadèmica, el professor-investigador és un vassall de la institució i la institució vetlla pel progrés de cada persona sota el seu paraigua. Així mateix passa amb la docència: tant aprenen els estudiants dels defectes i les virtuts dels seus mestres com aquests dels seus alumnes i del mateix intent d'ensenyar. Perquè per transmetre el saber cal primer organitzar-lo dins del teu cap, i després escoltar com ressona o xiula o és ignorat dins del cap dels qui t'escolten. Com més t'involucres i menys repeteixes idees d'altri, en principi més t'escolten. Amb el temps pot passar el despropòsit que et citis a tu mateix i l'efectisme es perd...

L'assignatura que em va tocar d'impartir era dura de rosegar, un repte en el qual he volgut donar als alumnes el millor de mi, inclòs el meu escepticisme dissimulat sota camises de màniga llarga com si fos una urticària. La terminologia no agrada a ningú, i vaig fer tres cursos de clown per mirar de fer-la divertida, amb èxit relatiu. La immensa bossa de mots que no coneixem i les seves relacions i contradiccions ens recorden que hem d'aprendre a viure com a éssers limitats i humils, cosa que de vegades contradiu el prurit acadèmic de millorar comparant-se amb altri o amb versions antigues de tu mateix.

En passar el temps, reconec que vaig emmalaltir de manca de fe. Tot i haver-hi grans moments, èxits i congratulacions, la impostura necessària per convèncer de la necessitat d'aprofundir en el lèxic, tant el quotidià com l'allunyat, m'era capoladora. Només un 20 % dels aproximadament sis mil alumnes que he tingut des que vaig començar a ensenyar a secundària gaudia i treia profit manifest del procés d'ensenyament-aprenentatge; despropòsits de l'ofici, cal que un dediqui més temps a convèncer el 80 % restant perquè aprovi i no engrosseixi la llista d'alumnes del curs següent com a repetidors.

A aquest 20 % d'alumnes interessats cal sumar-hi un segon 20 % camuflat que no expressa oposició, i a totes elles i ells els duc dins del cor per l'energia que m'han insuflat, tot i els planys, a forçar-me a seguir intentant trobar la coherència de tot plegat. A la resta, que sovint s'han queixat de la gran quantitat de treball que havien de fer, els desitjo sort, inclosos aquells que, emparats en l'anonimat de les enquestes, han alliberat alguna frustració personal i han dit que «no venien a classe per riure» o que «el primer dia ja ens ha dit que no sap res».

Pel que fa a la recerca, ens vam esforçar en les direccions correctes, però aviat els esforços eren superats per l'acceleració del progrés. Les llargues jornades dedicades als diccionaris electrònics i a les gramàtiques d'anàlisi i generació (EUROTRA, FUJITSU-Atlas) van ser obviades per la lingüística de corpus i els càlculs estadístics. Poc després de crear BACUS-FTI-UAB (Base de Coneixement Universitari), la Viquipèdia feia de manera molt millor l'esforç col·lectiu que preteníem sense els inconvenients legals referents a la nova llei de protecció de dades.

A pesar que hom podia sentir-se precursor, des dels primers temps de treballar en diferents projectes europeus relacionats amb el processament del llenguatge natural i la traducció automàtica, i a pesar de les immenses expectatives que ens oferia l'era digital, m'atreia cada cop més aquell esperit rebel de Paul Feyerabend en el seu *Against Method: Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge* (*Tractat contra el mètode. Esquema d'una teoria anarquista del coneixement*).

La inducció, base del model positivista, va permetre l'avenç de les ciències denominades 'pures', però aplicada a les humanitats es corromp molt fàcilment degut al fet que les variables són excessives: la intenció, la història, el context, la regressió, l'estat d'ànim i els efectes col·laterals de cada presa de decisió, entre d'altres. Cal afegir que, precisament, la terminologia demostra fefaentment quanta 'humanitat' hi ha en la ciència.

Segons Feyerabend, la ciència progressa quan hi ha independència i autonomia en la utilització metodològica, i per això ell proposa el mètode «CONTRAIINDUCTIU», que consisteix a elaborar hipòtesis INconsistentes, és a dir, que en major o menor mesura reaccionin davant de teories i fets indiscutiblement estatuits. Perquè, diu, el discurs generat pel consens dels testimonis (la bibliografia i l'acadèmia) està viciat per l'ontologia de teories prèvies que descriuen la naturalesa d'allò que s'observa.

Aquesta antiepistemologia no és excusa per abandonar, ans al contrari, demana d'implícit-s'hi personalment, la qual cosa redunda en una triple feina: llegir, desllegir i prendre'n consciència directa.

En resulta una 'complicació' que no sempre assoleix la clarividència desitjada i que serà menyspreada pels simplistes que fan que el món funcioni, els plans d'estudi i les competències que cal adquirir, car l'objectiu no ha de ser qüestionar el mètode, sinó controlar-lo per sortir vencedors immunes de l'arena del circ. Els alumnes volen saber com 'guanyar' la partida a la ignorància, i es troben decebuts perquè sovint els docents expliquem allò que no funciona de les disciplines. Però és que l'idioma, la traducció, s'estudia com la neurociència: des de les seves afàsies i trastorns.

Reconec que com a professora-investigadora he estat en certa manera una actriu, amb el reflux d'estómac constant que, com diu Feyerabend, «la ciència és molt més similar al mite del que qualsevol filosofia científica està disposada a reconèixer, i que com a forma de pensament és conspícua, estrepitosa i insolent, només superior a les altres per a aquells que l'accepten sense consciència dels seus límits» (p. 282). També la funció dels mites que explicà Roland Barthes, la desconstrucció que feu Robert Graves a *The White Goddess* i el solipsisme del coneixement humà que enuncia Bertrand

Russell em van dur cap a una escapatòria existencial, la poesia, que em va ser permesa com a alternativa a un diagnòstic de demència que molts haurien preferit per a una simplificació saludable de la plantilla. A aquests els diria: «L'únic principi que no inhibeix el progrés es: TOT SERVEIX» (ídem). Cal recordar que més important que la tècnica és el propòsit on va dirigida, com tan dolorosament vam aprendre amb la bomba atòmica. Que mai no ens passi com a una jove ucraïnesa a qui he sentit dir: «Què no faria jo ara per oblidar un dels sis idiomes que he après», referint-se a la invasió russa del seu país.

Per acabar, vull agrair a les companyes i companys de fatigues que, tot i els naturals conflictes, amb uns més que amb d'altres, he fet possible que sempre hagi preferit acudir a treballar que no pas jaure malalta.

Des de la meva jubilació feliç i penso que útil (ara soc voluntària en un centre de salut mental on imparteixo un taller d'escriptura creativa molt valorat pels usuaris), agraeixo aquesta oportunitat d'avui de resumir la meva trajectòria.

La meva generació, encara amb el regust amarg de les guerres europees i les dictadures, vam travessar les bosquíries del «sexe, drogues i *rock & roll*» a pèl i perdent-hi la pell. Després vingué la gran fira tecnològica, amb totes les seves lluminàries estacionals, per demostrar molts axiomes que ja sabíem i propiciant que les beutats es fessin universals i les misèries humanes, també.

De l'apassionant periple que m'ha tocat viure triaria, a tall de conclusió, una definició de feminisme particular perquè se sumi a les ja existents: no perquè un ésser estigui en inferioritat de condicions és inferior; així doncs, deixem de comportar-nos com si fóssim éssers superiors i abandonem l'antull de distingir-nos. I aquesta bandera no representa les dones només, s'aplica a molts altres éssers.

En conclusió, amb la suma d'errades encertades i d'encerts equivocats, sí que marxaré d'aquest món algun dia sabent que he fet per trencar un trosset del sostre de vidre de les dones. He pagat un preu per la meva independència, però ara veig noies i nois que no tenen por i que consideren que el domini no és l'objectiu primordial del fet d'existir.

De nou, moltes gràcies, que l'amistat honesta us acompanyi, i que el camí us sigui alegre i, sobre tot, tranquil.

Sant Pere de Vilamajor, 30 d'agost de 2023

Referències

- FEYERABEND, Paul. 1986. *Tratado contra el método. Esquema de una teoría anarquista del conocimiento*. Trad. de Diego Ribes. Madrid: Tecnos.
- GRAVES, Robert. 2014. *La diosa blanca. Una gramática histórica del mito poético*. Trad. de William Graves. Madrid: Alianza.
- RUSSELL, Bertrand. 1985. *El coneixement humà*. Trad. de Jordi Civís i Pol. Barcelona: Edicions 62.

REMEI PERPINYÀ MORERA

La competència informacional a l'aula: d'un món *off-line* a l'univers digital

No oblidem que el llibre ha sigut el nostre aliat des de fa molts segles, en una guerra que no registren els manuals d'història. La lluita per preservar les creacions valuoses; les paraules, que són amb prou feines una alenada d'aire; les ficcions que inventem per donar sentit al caos i sobreviure-hi; els coneixements veritables, falsos i sempre provisionals que anem gratant a la roca dura de la nostra ignorància.

Irene Vallejo. 2020. *L'infinit dins d'un jonc*. Pròleg.

Fa més de trenta anys que vaig endinsar-me en l'ensenyament universitari en el camp de la gestió de la informació. La profunda transformació que ha viscut la societat durant aquestes tres dècades per la revolució digital, la globalització i els nous reptes tecnològics ha configurat un context únic, complex alhora que apassionant, en l'ensenyament d'aquesta disciplina de la gestió de la informació. Impartir docència de com gestionar informació no ha estat un camí fàcil per cinc raons: és una disciplina nova en el món acadèmic i obrir-se pas a la universitat no és fàcil; Internet ha revolucionat la forma de crear continguts, de distribuir-los i d'accedir a la informació; la xarxa no ha significat només una revolució tecnològica, sinó també cultural i social que ha canviat la nostra manera de comunicar-nos, de relacionar-nos i de treballar; la Universitat acull actualment els estudiants nascuts a l'era digital, amb hàbits i costums adquirits en un món tecnificat i que pràcticament han après a escriure amb l'ordinador en lloc d'emprar bolígraf i paper; per acabar, la modernització de la Universitat s'ha hagut d'adaptar a l'espai europeu d'educació superior. Tot plegat ha suposat que com a docent he hagut d'afrontar els reptes que ha imposat aquesta societat canviant a

l'acadèmia per tal que aquesta darrera pugui continuar sent un referent en la generació i transmissió de coneixement capaç de contribuir al desenvolupament social i econòmic del país.

De la documentació aplicada a l'alfabetització informacional

En aquest sentit, una part de la meua vida professional l'he dedicada a ensenyar l'assignatura anomenada Documentació Aplicada. El seu objectiu principal ha estat capacitar els estudiants per cercar, analitzar, avaluar i usar informació en l'àmbit acadèmic i professional. És una matèria transversal que ha tingut presència en diferents llicenciatures i graus de les universitats espanyoles des de la dècada de 1970, amb la fita de proporcionar coneixement de fonts d'informació específiques de cada especialitat. Ha estat sobretot rellevant la seva presència a les facultats de Ciències de la Comunicació, de Traducció i d'Interpretació i de Ciències. A la UAB es va començar a impartir el 1975 al cinquè curs de la Llicenciatura de Periodisme.

En aquest marc, quan el 1992 vaig començar com a professora associada, el més important era ensenyar on eren les fonts d'informació i com accedir-hi. Imagineu la dificultat que en aquella època prèvia a Internet comportaven alguns dels exercicis que proposava: cercar la biografia d'una persona, un número de l'*Esquella de la Torratxa*, un dibuix de Ricard Opisso, l'estadística dels llibres traduïts al català durant un any, la primera edició de *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda o la composició del govern del Marroc. La informació aleshores no era digital, sinó que es trobava en llibres, revistes, diaris, anuaris, enciclopèdies i recopilacions d'estadístiques, i aquestes fonts s'havien de consultar de forma majoritària a les biblioteques, hemeroteques, cartoteques, centres de documentació i bases dades especialitzades. D'aquesta manera, realitzar les tasques demanades movent-se entre aquests recursos tenia un punt d'acció detectivesca.

Un dels objectius de l'assignatura era explicar com funcionaven les bases de dades. N'hi havia de tot tipus: des de bases de dades de

cotitzacions borsàries fins a bases de dades bibliogràfiques especialitzades tant d'humanitats com de ciències. Les més importants i més cares eren les de ciències. Inicialment es distribuïen a través de CD-ROM. Quan algunes es van distribuir telemàticament i es podien consultar en remot des dels ordinadors de l'aula o de la biblioteca, això va suposar un pas endavant considerable perquè podíem accedir a informació actualitzada sense haver d'esperar sis mesos que es distribuís una actualització del CD-ROM. Però la consulta telemàtica no era precisament barata. Es pagava per l'estona de connexió, per la quantitat de registres bibliogràfics que recuperaves en una consulta, per la quantitat d'informació visualitzada de cada fitxa (un preu per la referència bibliogràfica mínima i un preu més alt si visualitzaves el resum). En conseqüència, per tal que la factura no es disparés, calia preparar molt bé les estratègies de cerca, saber exactament què es volia demanar a la base de dades i conèixer amb una certa profunditat el llenguatge d'interrogació i els operadors booleans. L'objectiu era escurçar al mínim el temps de connexió i que els resultats fossin tan precisos com fos possible per tal de no pagar endebades. Per fer-se una idea del cost, va haver-hi un any en què la factura de consulta de bases de dades en l'assignatura de Documentació Aplicada a la Comunicació va pujar a 80.000 pessetes (que avui només són 480 €, una xifra que no reflecteix, ni de lluny, el preu que als anys noranta suposà aquesta quantitat) i el vicerector ens va cridar a capítol per tal que fóssim més curosos amb la despesa. Malgrat els esforços fets!

A l'inici, cap base de dades oferia el text íntegre dels documents. Una vegada havies descobert la bibliografia que t'interessava, començava l'odissea de buscar el text en alguna biblioteca d'alguna ciutat més o menys propera. Els catàlegs de les biblioteques ja començaven a estar automatitzats, però encara no eren accessibles en línia ni existien els catàlegs col·lectius. Havies de deduir quina era la biblioteca que tenia més possibilitats d'acollir el text que t'interessava, desplaçar-t'hi i preguntar a les bibliotecàries. A nivell de recerca, en casos molt necessaris, començava a funcionar el préstec interbibliotecari.

Només al cap d'una dècada el canvi era radical. Internet ja era a totes les cases, la digitalització s'havia generalitzat i molta informa-

ció era d'accés lliure i gratuït. Per buscar informació es podien utilitzar uns cercadors intuïtius, fàcils i gratuïts. L'any 2000 Google ja s'havia convertit en el cercador més utilitzat i marcava la pauta de com seria la cerca d'informació en el futur. El 2001 naixia Viquipèdia i moltes de les consultes que abans eren relativament costoses de localitzar ara es podien resoldre d'una manera molt ràpida i fàcil. Ja no calia ser un expert ni tenir coneixements especials de fonts d'informació per saber la composició del govern del Marroc o accedir a la biografia d'una persona.

Aleshores la subscripció a una base de dades ja et permetia fer tantes cerques com volguessis sense cost econòmic afegit i el resultat ja t'oferia informació actualitzada. Avui, les bases de dades fins i tot ja avancen els articles que es publicaran en els pròxims números. Fa trenta anys havíem d'esperar sis mesos per conèixer què s'havia publicat i ara ja podem saber què és el que es publicarà en el futur més immediat.

L'escenari descrit dona una idea de la dificultat d'ensenyar aquesta disciplina en un context tan canviant i ens podem preguntar si continua sent necessària l'assignatura de Documentació Aplicada. La competència informacional, entesa com la capacitat crítica de cercar, analitzar, avaluar i usar informació de qualitat, continua sent imprescindible per preparar l'alumnat per superar amb èxit la carrera acadèmica i la iniciació a la recerca i a la vida professional. En realitat, ara l'alfabetització informacional està integrada en la família de les alfabetitzacions de supervivència del segle XXI, entre les quals destaquen la competència bàsica de lectura, escriptura, oralitat i aritmètica i la competència informàtica. Almenys, així ho considera la universitat espanyola, perquè la inclou com una de les competències genèriques instrumentals a gairebé tots els graus.

Actualment, en deixar la Universitat, l'assignatura té el mateix objectiu que al seu inici, però s'ha de continuar adaptant als canvis impulsats per la societat de la informació. Si quan vaig començar bona part de les classes estaven centrades a ensenyar com operava l'accés a la informació, avui el focus de l'assignatura se centra en la selecció crítica d'informació de qualitat i l'ús ètic d'aquesta en un context de sobreabundància d'informació, hiperconnectivitat i pro-

liferació de la desinformació. Segons el meu parer, ha quedat obsolet el nom de la matèria, però l'ensenyament de la competència informacional en l'àmbit universitari és més necessari que mai.

Aquesta transició que he explicat del món analògic a l'univers digital la van reflectir els dos quioscos de les facultats on donava classe: Filosofia i Lletres i Ciències de la Comunicació. Recordo que professors i alumnes anàvem tots amb el diari sota el braç i era molt freqüent que en començar la classe comentéssim algunes de les notícies destacades del dia. A vegades era perquè tenien relació directa amb el tema que estàvem treballant i a voltes simplement perquè era un tema que preocupava els estudiants. Aquesta presència dels quioscos es va anar empentint fins que van tancar, perquè en caure la venda de premsa esdevingueren insostenibles. L'1 de desembre de 2017 va tancar l'últim que romania obert, el Kioskiero, a la Facultat de Ciències de la Comunicació, fet que va deixar una imatge molt clara de com havia canviat en el segle XXI el món del periodisme i la comunicació.

Els hàbits dels estudiants: més informació i més ràpida no sempre vol dir estar més ben informats

Aquesta profunda transformació tecnològica i social ha creat hàbits i conductes informacionals ben diferents entre els estudiants de fa trenta anys i els nadius digitals, i ha obligat a reorientar l'aprenentatge de la competència informacional.

Com és prou sabut, ara els estudiants llegeixen el diari en línia. O sovint ni això, perquè la forma tradicional d'informar-se ha canviat radicalment i els nadius digitals prefereixen les plataformes digitals als mitjans tradicionals com la televisió o els diaris. La informació d'actualitat els arriba a través de les xarxes socials. I en la cerca d'informació acadèmica, el proveïdor és Google.

Amb la professora Pilar Cid, amb qui he treballat estretament durant molts anys en diverses assignatures, vam fer un estudi durant tres cursos acadèmics, de 2013 a 2016, per analitzar els hàbits de cerca

i recuperació de la informació dels estudiants matriculats al Grau de Traducció de la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la UAB i al Grau de Periodisme de la Facultat de Ciències de la Comunicació. Els resultats de l'estudi confirmen que el recurs més utilitzat per buscar informació (fins i tot acadèmica) és Internet, malgrat que els estudiants reconeixen que les biblioteques són centres de confiança.

De tots els recursos disponibles en línia, els més utilitzats pels estudiants són els generalistes —com el cercador Google— i les plataformes socials. Els trien perquè valoren positivament la gran quantitat d'informació que proporcionen, la rapidesa, la gratuïtat i l'eficàcia. Res a veure, doncs, amb l'assignatura de la dècada dels noranta: quan aleshores s'havia de fer una recerca hemerogràfica i es buscaven articles de premsa sobre un tema concret d'un període determinat, calia anar a ca l'Ardiaca (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona) i demanar tots els exemplars en paper del període que interessava. Requeria una taula gran perquè els diaris del segle xx ocupen bastant d'espai. I per localitzar els articles que es buscaven calia passar les pàgines i fer-ne una lectura en diagonal fins que localitzaves algun article que et podia interessar. Podies passar hores passant pàgines fins que trobaves algun article rellevant per a la teva recerca. Aquella feina que llavors requeria hores ara es fa en minuts, perquè la major part de la premsa està digitalitzada i és accessible a través de les bases de dades en línia.

Els algoritmes de Google interpreten amb un alt nivell d'èxit el que l'usuari vol. I aquesta eficiència és la que els usuaris reclamen per a tots els serveis d'informació. D'aquesta manera, malgrat que les consultes de bases de dades, catàlegs, directoris o qualsevol altra eina especialitzada són cada vegada més intuïtives gràcies a la seva interfície, es descarten perquè no tenen la facilitat d'accés que ofereix el cercador. Les xarxes socials ocupen el segon lloc en la llista de recursos preferits per mantenir-se informats. No ens referim només a les notícies d'actualitat, sinó també a la informació acadèmica.

Aquest estudi i altres de posteriors els hem fet amb la professora Cid justament per adequar els continguts de l'assignatura a formar ciutadans crítics. Des de llavors que hi hem incorporat temes com la desinformació, el funcionament dels algoritmes, la seva neutralitat,

la protecció de dades, el respecte a la propietat intel·lectual. Però aquest camp sempre està en transformació i els canvis que experimenta són molt ràpids. El resultat és que es perfilen tres grans reptes a l'hora de treballar les competències informacionals dels estudiants que eren impensables als inicis de l'assignatura.

El primer és el perill que la documentació que no es troba per Google (o, si es vol, en línia) esdevingui invisible. Ras i curt, la transició de la cerca d'informació del món *off-line* (analògic) al que està en línia (digital) pot comportar —o bé ja comporta— la invisibilització del primer per als estudiants. Aquests fan cerques ràpides, actuen de forma resolutiva i es mouen entre pantalles de plasma. Per a la majoria d'ells i elles és un esforç sense sentit consultar catàlegs de biblioteques i encara més anar-hi. El fenomen, però, és més ampli: també arriba a les llibreries. Ara, l'estudiant que ha de llegir un llibre per a un treball ja ni tan sols l'ha de veure abans de comprar-lo, atès que el pot encarregar a través d'una llibreria en línia, comprar-lo en format digital o cercar-lo en una plataforma de venda d'objectes de segona mà on el pot trobar a bon preu. El món del plasma devora el real i hi ha estudiants que només conceben l'ús de recursos digitals. I dels recursos digitals trien aquells que els resol de forma més immediata la seva demanda d'informació; de vegades no creuen ni necessari llegir tot el llibre, sinó només el fragment que Google Books els deixa llegir.

El segon repte és la dificultat que tenen els i les estudiants per discriminar la solvència de la informació que els motors de cerca i les xarxes els faciliten. Com que en ells preval la immediatesa, no hi ha una reflexió sobre la tria de la font més òptima (que precisament pot ser un llibre d'una biblioteca), sinó el fet d'accedir a un recurs que respongui a la seva demanda d'informació sense costos (com comprar i llegir un llibre o cercar una revista impresa a la biblioteca). El problema és que aquest recurs moltes vegades no és una font experta, de manera que el seu ús devalua el treball realitzat.

El tercer i darrer repte al qual vull al·ludir el planteja la irrupció de la IA en la cerca d'informació, un fenomen que s'ha posat de relleu amb la popularitat del ChatGPT. Ara ens trobem davant d'un nou horitzó en la cerca i gestió de la informació. Fins ara, el paradigma de la recuperació de la informació s'ha basat en la cerca dels do-

cuments que presumiblement són els que contenen la millor informació per resoldre els dubtes. Els cercadors ens ofereixen una llista de documents (pàgines web, diaris i revistes, imatges, vídeos, llibres, articles acadèmics...) ordenada per una rellevància que no sempre entenem. La responsabilitat de l'usuari és escollir la font que li resultarà més adequada, llegir-la, interpretar-la, pair-la i utilitzar-la. La irrupció de la IA en la cerca d'informació introdueix un nou paradigma basat en la cerca i generació d'informació. Ara és la mateixa IA la que busca entre els documents que té a l'abast els que creu que són els adequats, els llegeix, els interpreta i genera la informació per oferir-nos un text ja redactat o una imatge.

Correm el risc que les creacions de la IA puguin aparentar tal versemblança que es confonguin amb creacions reals. Els diaris ja han publicat imatges fetes amb IA que han guanyat certàmens fotogràfics. I un vídeo que es va fer viral del diari digital *El Confidencial* (www.elconfidencial.com) a inicis de 2023 va assenyalar que podem assistir a la fi de la realitat: «El fin de la realidad: así serán los próximos 10 años de la inteligencia artificial». I és que ara els estudiants poden «redactar» treballs amb ordres orals i citar de forma versemblant fonts que ni tan sols han llegit en diagonal.

La meva conclusió en relació amb aquests reptes que he exposat és que poder accedir a més informació, paradoxalment, exposa els estudiants a estar més desinformatats si fan prevaler la immediatesa a la reflexió i la informació més assequible a la que comporta un procés de comprensió més costós (com llegir un text extens). El gran risc, doncs, és que el gran capital acadèmic que un estudiant manifesta quan recorre a una font experta aquest avui no la percebi com a important.

Rebutgem l'elogi de la «tecnofòbia» i assumim la complexitat que caracteritza la societat informacional

Davant d'aquest escenari, el temor de ser objecte de fraus acadèmics difícils de detectar planteja greus dificultats per avaluar, però la «tecnofòbia» —en qualsevol dels seus registres (com prohibir

l'ús d'ordinadors a l'aula) no pot ser la solució. De fet, que molts estudiants facin un mal ús de la IA i el que pot venir darrere d'aquesta no ha d'amagar el fet que hi ha estudiants capaços de fer-ne un bon ús i esdevenir el dia de demà excel·lents professionals. Aquesta situació és el que fa que avui l'assignatura que vaig començar a impartir ara fa trenta anys tingui més importància i sentit acadèmic que mai. Davant la «sobreinformació» o la desinformació, cal saber discriminar fonts molt més que al ja «vell» segle xx. Perquè hem d'aprofitar la gran quantitat d'informació valuosa que tenim, i la desinformació no es pot combatre amb la censura o amb la limitació d'accés a les innovacions tecnològiques per incertes que siguin, sinó amb més formació en fonts d'informació.

Tot plegat ha creat una paradoxa insòlita: com més àmplia, immediata i assequible és la informació que tenim a l'abast, més ens hem d'esforçar per disposar-ne de solvent, plural i crítica. I a aquest difícil desafiament ens toca de respondre-hi ara. I això només ho podrem fer si rebutgem tot elogi de la «tecnofòbia» i assumim la complexitat que caracteritza la nostra societat informacional.

JOAQUIM SALA-SANAHUJA

Els meus mestres

El període de les meves universitats se situa entre els anys 1970 i 1986. 1970: la inscripció a l'Escola Tècnica Superior de Terrassa com a estudiant d'enginyeria, més endavant a la de Barcelona, i finalment la inscripció a París, estudiant de lletres i de filosofia a Vincennes, fins al retorn definitiu a Catalunya, el 1986. Dono aquestes dades per situar els fets que després relataré. Ben comptats, són, doncs, setze anys d'estudis, d'aprenentatge i de divagacions. També m'estaré de parlar dels meus mestres en el sentit figurat, que és sens dubte el més marcant, i m'estendré només sobre els universitaris, aquells que van ser-ho en el sentit propi i potser més genuí: és el marc obligat, em sembla, d'aquesta publicació. També em plauria, però, que el lector situés aquests tràfecs d'estudiant en el context d'aquell moment: la Primavera de Praga, el Maig del 68 a tot Europa i la dictadura militar agonitzant lentament, lentament, a casa nostra. Era l'hora, finalment, de les grans convulsions i dels grans determinis. I si em lleu de parlar ara concretament dels meus mestres de França és per dues raons: perquè incidien plenament en aquestes grans convulsions del tombant dels anys setanta del segle xx, i perquè són els que van determinar el meu futur una mica atzarós d'ensenyant. Un ofici, o més aviat una funció, d'altra banda, que m'era inimaginable aleshores. El costat pràctic d'aquells estudis mai no va entrar en el meu camp visual. L'atzar hi ha tingut un paper determinant.

El desembre de 1974, de retorn d'un viatge a Alemanya per visitar tot de fàbriques, com esqueia a un estudiant d'enginyeria, uns dies passats a París em van fer decidir a girar full dels estudis tècnics i a dedicar-me a les lletres. Són decisions que es prenen tot d'una i per instint. Encara ara no hi trobo una explicació enraonada. D'altra banda, acostumats avui als intercanvis del programa Erasmus+ o a les plataformes digitals que uniformitzen els estudis i les mentalitats, fa de mal imaginar què podia ser un estudiant estranger a França en aquells anys, un estudiant, per postres, que començava una

carrera des d'avall de tot i que havia de fer mil tripijocs per inscriure's i —cosa més important— per passar desapercebut.

Així havia de viure, doncs, i encara m'hi veig, onze anys a París en qualitat d'estudiant i d'*homme de lettres*. No pas fet un bohemí o un *vivales*, com a les novel·les de Henry Miller (un parent meu, escriptor, em preguntava, per carta, si París era encara «una festa»), sinó perdut en extenses platges de lectura, dies i dies de llegir per les mansardes, solitari, com aquell «poeta pobre» del quadre de Spitzweg. Una exultació silenciosa i constant que potser és la marca més clara d'aquell període. Onze anys van anar passant, doncs, en què feia des de les meves mansardes de corresponsal de mil publicacions, dirigint a distància alguna col·lecció editorial i traduint poc o molt dos o tres llibres a l'any: moltes garbes...

París m'aferrà amb uns dits molt suaus. Al barri d'on gairebé no em vaig moure, molt cèntric i distingit —el *faubourg* Saint-Germain, amb grans ressonàncies proustianes i stendhalianes—, passava per un jove seriós, estudiós i amb un futur d'*homme de lettres*, tal com aquesta figura s'entenia en aquells ambients. Ens saludàvem, per exemple, a mig matí, amb diversos veïns il·lustres, amb el comte de Chambrun, gendre de Pierre Laval, a l'hora que treia del 6 de la Place du Palais-Bourbon un dels dos cadillacs —una berlina i un desca-potable—, però també em feia amb els agents de la secreta que cada dia paraven l'orella al Café Bourbon, a l'altre costat, on els diputats de l'Assemblea Nacional, que donava a la plaça, sortien a fer els tractes entre ells o amb tercers quan no volien ser vistos o sentits. En aquell cafè, els de la secreta hi feien torns de dues hores, de manera que el relleu se solia produir mentre a mi em servien el croissant i el *demi-deuil*. Eren llargues estades d'escolta —el francès fa servir el mot *stations*— en una tauleta del fons o repenjats a la barra. A qui espiaven? Als diputats de l'Assemblea, és clar: paraven atenció als detalls, a les inflexions sospitoses d'una conversa entre dos clients, rarament tres. Qualsevol expressió, de vegades una simple intimitat amb un cambrer, podia tenir interès. I d'allà l'expressió passava de manera quasi immediata i literal a la central, perquè n'havien d'escriure tot seguit l'informe. A quina central? Aneu a saber, perquè a l'època hi havia a França, pel cap baix, i que

jo sàpiga, tres serveis secrets. I els agents podien pertànyer a qualsevol d'aquests tres. Era evident, per a l'ull iniciat, que es coneixien entre ells, que se saludaven dissimuladament amb un simple moviment de la barbeta, o amb un gest de mà, de vegades posant dos cops la mà plana damunt la tauleta on els servien el cafè: un *deuil*, un *demi-deuil*, un *français*, un *champoreau*, una *bistouille*, un *bossu* o un *consolé*, tot noms de trencats i de cigalons. Aquests noms m'atreien més fins i tot que l'observació dels *magdalenos*, és a dir, dels de la secreta, que és així que els anomenem a casa nostra, o també *matalassers*. El cafè Bourbon constituïa un univers de gran interès per a l'aprenent de lingüista: els interrogants, les insinuacions, les al·lusions, les oracions escapçades, les entonacions fosques s'hi combinaven amb els crits de les comandes apressants dels *garçons* al *patron*, que s'estava darrere el *zinc* com un estaquirot. I tot allò hi era anotat, analitzat. Més que en el contacte amb la poesia, que jo traduïa a estones llargues, vaig entendre la importància de la prosòdia en aquell ambient. I va arribar un punt que jo mateix em sentia com un més de la secreta —a partir d'un cert moment ja també em saludaven amb la barbeta—, em vestia com ells i, com ells, analitzava les converses que sentia, més per les pauses, les cesures, les caigudes de les tòniques, els truncaments, que no pas per les paraules en si. Sempre m'han interessat, com se sol dir, les «mitges paraules».

Haig de confessar, doncs, que l'interès per la prosòdia, més que no pas per llegir Baudelaire o Mallarmé o el gran March, a la meua cambra de sota el cel, em ve d'aquelles estones al cafè Bourbon. La prosòdia, és a dir, el ritme, la cadència, la sonoritat de certes vocals, les kas, les erres, els *eis* finals del participi passat femení —que podien ser suïsses, compte!— comportaven secrets que calia caçar al vol, com amb un caçapapallones. Factor essencial en el ritme, el *tempo*, és a dir, el temps, la marca temporal, i això explica la freqüència amb què els matalassers consultaven el rellotge —per marcar després a l'informe segurament l'hora del dia en què havien sentit tal o tal frase sospitosa. Importància del temps en el discurs.

A Vincennes, fins aleshores anomenat Centre Universitaire Experimental de Vincennes, on em vaig inscriure per estudiar Lettres

Modernes, Mathématiques i Philosophie, hi havia un apòstol de la prosòdia: Henri Meschonnic. Henri Meschonnic va anar publicant, d'ençà d'aquells anys —de 1976 en endavant, que és quan vaig freqüentar les seves classes—, un seguit de llibres que ara resumiré i que constitueixen un tombant en l'enfocament de la teoria del llenguatge: *Pour la poétique*, en cinc o sis parts successives, ara les hauria de comptar. Van seguir, per simplificar, i lligats als temes en curs, *Poésie sans reponse. Pour la poétique* (vol. v, 1978), *Critique du rythme. Anthropologie historique du langage* (1982) o *La rime et la vie* (1990). Tots aquests treballs sorgien, doncs, de les classes a Vincennes, al Departament de Littérature Française, i es pot dir que els estudiants, a moltes de les sessions, assistíem en directe al part.

Parlant de Meschonnic, abans de passar a la teoria em plauria sobretot que el lector veiés aquí el personatge: un home corrent, aparentment *lambda*, com es diu en francès —pel fet que la lambda (λ) és la lletra que es troba al mig de l'alfabet grec, en contraposició amb l'alfa i l'omega dels extrems; de manera que la lambda grega qualifica en argot francès actual el ciutadà corrent, l'«home del carrer». Doncs, un ciutadà lambda, en Meschonnic. Però amb un detall discordant, important perquè era artificiós: una mitja cabellera encrespada, molt encrespada, estarrufada cap enrere, que li era com una aura de sant. I la veu mateix, Meschonnic la tenia també de sant, una veu dolça i melosa, més aviat tènue, i una dicció justa, lenta, impecable. Era la veu amb què llegia i comentava les traduccions alemanyes que Luter havia fet de la *Bíblia*, o la versió hebrea o grega (en el cas del *Nou Testament*), i que fluïa per una aula atapeïda d'estudiants que en molts casos, com en el meu, no sabien alemany ni hebreu. No hi feia res: la modulació extraordinària d'aquella veu era en si mateixa prou explícita. La lectura compassada i clara que en feia il·lustrava la seva teoria sobre la veu, l'oralitat, la prosòdia i finalment el ritme com a elements essencials en el discurs. Encara em ressona al cap l'entonació extraordinària del *havél havélim* del final del *Cohélet* (o *Eclesiastès*) («vent dels vents» o «fum dels fums», o «vent i més vent» o «fum i més fum», o «vent i tan sols vent» o «fum i tan sols fum»), tan diferent del *Vanitas vanitatum*, dixit

Ecclesiastes, omnia vanitas¹ de la versió llatina que tots coneixem i que ha donat nom —en anglès, *vanity*— a una mena de lligador amb mirall. En aquella època Meschonnic traduïa —o ja havia traduït— el *Càntic dels Càntics*.

La teoria traductiva de Meschonnic es podria resumir en una frase que li havíem sentit dir sovint: «El text és important no pas per allò *que diu* sinó per allò *que fa*». Ho escric de memòria i no estic segur que correspongui als mots exactes, però allò que em va sobtar és aquest *fer* que situa el text com a subjecte mateix del discurs. El text no *diu*, sinó *que fa*. I la traducció, en conseqüència, també *ha de fer*, potser no del tot com l'original, però *fer* en tot cas i per damunt de tot. O, en termes més paradoxals, que ara són meus: la traducció ha de ser un text i no pas una traducció.

Més endavant vaig poder comparar-hi les traduccions franceses de la *Torà* per André Chouraqui (1987), en un francès que s'empelta en l'hebreu i en el grec, i més ençà encara l'anomenada *Bible des écrivains*, traduïda, amb l'ajut d'exegetes biblistes, per una vintena d'autors coneguts: Jean Echenoz, Emmanuel Carrère, Marie NDiaye, François Bon, Jacques Roubaud, Olivier Cadiot, Marie Depussé, Valère Novarina... És una traducció diversa però d'altíssim valor literari, al meu parer, que evoca la clàssica traducció anglesa King James, en la qual va col·laborar, segons diuen, Shakespeare mateix. Aprofito l'avinentsa, ara que parlem de traduccions bíbliques, per recordar la vinguda a l'EUTI, pels volts de l'any 1988, d'Eugen Nida, biblista i teoritzador de les equivalències dinàmiques que tant van somoure la traducció bíblica i la traducció en general a finals dels anys cinquanta i fins als seixanta. També recordaré que la Facultat de Traducció i d'Interpretació, l'any 1999, va nomenar doctor *honoris causa* un deixeble seu, català, el pare Guiu Camps, monjo de Montserrat, que havia dirigit les edicions montserratines de la Bíblia. La nostra generació deu al pare Guiu Camps i als seus col·laboradors la familiaritat amb una llengua que, a través de la litúrgia dels diumenges,

¹ *Cohèlet*, 12,8.

vam poder conèixer de petits.² Eren els anys del Concili Vaticà II, que va comportar l'ús del català en la litúrgia catòlica, avui per demà, com per miracle. Un català culte i accessible, d'una bellesa que despunta encara en el nostre record.

La relació amb Meschonnic, que en el meu cas va durar ben bé quatre cursos (ell em va dirigir el *Diplôme d'Études Approfondies*, abans de la tesi), solia ser problemàtica. Amb aquella veueta tan dolça i melosa podia de ser, de sobte, d'una crueltat insòlita. No t'ho esperaves. Tot d'una, amb aquell aire angelical, et podia deixar en ridícul perquè, en públic, no havies pronunciat una erra que s'havia d'allargar fins més enllà de les teves possibilitats mediterrànies. O perquè havies fet una falta de conjugació en el francès d'un treball que ja voldries que desaparegués per sempre més. I els asiàtics, ai els estudiants japonesos!

Una altra cosa que provocava el seu sarcasme precedit d'una mena de furor silenciós era la menció, per part d'algun estudiant no iniciat, de Peirce, de Charles Peirce, el lingüista americà que basava la seva *semiosi* en el fet comunicatiu —als antípodes del pensament del nostre mestre. Els iniciats ja sabíem que de Peirce no se'n podia ni esmentar el nom, i per això quan algun incaut treia el tema —a classe, a Vincennes, se solia discutir molt, la polèmica era una de les seves coses—, es produïa un silenci glacial, i a continuació se sentia el sarcasme de rigor pronunciat amb aquella veu de tenor líric, una veu com la d'en Flórez. Temut com a professor, però admirat com a teòric del text, Meschonnic també tenia un cert nom com a poeta. Però com a crític de poesia era encara més temut. No perdonava res i tampoc no estalviava els seus sarcasmes als pobres autors. Eren crítiques a mata-degolla, en el sentit quasi literal. Em sembla que es va veure embolicat en alguna denúncia de poeta ofès. Però aquí haig de dir que jo mateix, que aleshores tenia vel·leïtats de poeta, me'l mirava una mica des de dalt, mal m'està dir-ho. Tot plegat explica, en tot cas, l'ambivalència de la figura de Meschonnic.³

2 Em sembla que també hi col·laborava, com a lingüista assessor, el poeta Josep Maria Boix i Selva.

3 El febrer de 2007, Henri Meschonnic va venir a Barcelona, a l'Institut d'Estudis Catalans, per invitació d'en Ramon Farrés. Per timidesa, però potser també per cautela, em

Tanmateix, Meschonnic va significar per a la nostra generació, o si més no per als seus deixebles, o simplement alumnes, un tombant en la percepció del fet traductiu. Ja no es tractava simplement de passar el text d'una llengua a una altra tot intentant de no perdre «sentit» en el trasllat, sinó de construir un text nou en una llengua i en una cultura que es renovaven a través de la traducció. D'altra banda, cada text traduït tenia un caràcter únic en la mesura que sorgia d'un acte essencialment creatiu, no gaire diferent de la pràctica poètica pura. Però, en aquest procés, la llengua mateix hi era objecte de crítica: la llengua d'origen no era el problema, sinó el text, que constituïa pròpiament el subjecte major, amb tots els seus elements de dicció, l'oralitat, els ritmes... Meschonnic parlava del text com a «vivència» del signe. Cada text —en el seu cas privilegiava la poesia, o més aviat la «poètica»— tenia, doncs, una llengua pròpia i única, que la traducció havia de revelar. En això sí que es veu que Meschonnic era poeta, i que la seva percepció lingüística estava orientada per una pràctica poètica de la llengua portada a l'extrem.

Un deixeble de Meschonnic a Vincennes, segurament el més brillant, va ser Antoine Berman (1942-1991). Berman va treballar, en la via que havia obert Meschonnic, però amb un caient historicista, d'història de les llengües, sobre el paper de la traducció en el romanticisme alemany. La seva obra principal deriva de la seva tesi —que havia dirigit Meschonnic—, *L'épreuve de l'étranger. Culture et traduction dans l'Allemagne romantique: Herder, Goethe, Schlegel, Novalis, Humboldt, Schleiermacher, Hölderlin* (1984). No cal dir que la publicació d'aquesta obra va portar una alenada fresca. En primer lloc, pels textos que «criticava», i que molts de nosaltres havíem llegit i confrontat amb versions franceses magnífiques. Dels poetes alemanys, Berman en destacava la noció de la llengua com a terra —«nous n'avons plus le goût des terres étrangères», així traduïen en francès un fragment dels *Cants a la nit* de Novalis, un text m'ha quedat gravat. I el fet també que no es canvia de terra impunement.

vaig estar d'anar a saludar-lo (de totes maneres, no es podia recordar de mi). Algú va lligar caps i, finalment, gairebé ens vam abraçar. No es pot dir mai res per endavant. Meschonnic va morir el 2009. *Havé...*

Però, en segon lloc, el traductor romàntic interessa perquè actua amb plena llibertat, al seu albir, sense seguir un sistema establert per endavant. I ho fa sentint sobretot el glatir del poema —la seva part més orgànica, la vivència (*le vécu*) del text— i sabedor que, en alemany, la traducció romàntica ha de somoure la llengua mateix, com ja havia passat amb la versió bíblica de Luter. Em sembla que Berman feia servir la metàfora de la traducció com una pedra que es llança en un estany en calma, a les aigües de la cultura que ha d'hostatjar el text: immediatament produeix unes onades concèntriques que n'alteren el reflex. La «prova» de la traducció —*épreuve* es pot traduir també com «experimentació»— té conseqüències, doncs, en el text, inevitablement, però també en la llengua que l'acull. Berman feia servir la metàfora d'«hospitalitat», un concepte cafit de ressonàncies. D'altra banda, substitueix al seu llibre el concepte de «teoria de la traducció» pel de «crítica de les traduccions», per tal com, segons la seva concepció, no hi pot haver cap sistema previ al text, és a dir, formulat de manera abstracta, que defineixi els límits i les característiques d'una traducció. En altres paraules: cal parlar de la traducció en passat i en termes concrets, i no pas prospectivament i de manera abstracta, perquè és el text mateix i la creativitat del traductor davant del text qui en determinarà la traducció. Per la qual cosa substitueix el singular abstracte «traducció» pel plural concret «traduccions». Més endavant, un altre gran crític, Efim Etkind, va tocar, en un seminari a l'EUTI, aquesta qüestió, però n'haig de parlar un altre dia.

La publicació de *L'épreuve de l'étranger* és contemporània de la creació, a Edicions del Mall, de la col·lecció Poesia del segle XX, en la qual vaig col·laborar com a codirector.⁴ Aquesta col·lecció, en què es van publicar una trentena de versions de llibres de poesia estrangera,⁵ es va orientar de bon començament, i en la mesura que ens era possible, en la línia que preconitzava Berman.

4 Vegeu Sala-Sanahuja, Joaquim. 2017. «Edicions del Mall: una política de traduccions». *Quaderns: revista de traducció*, núm. 24, p. 25-34, <<https://raco.cat/index.php/QuadernsTraduccio/article/view/321757>>.

5 La col·lecció va passar després a Edicions 62.

Ja he dit que la publicació de *L'épreuve de l'étranger* va significar un tombant per als qui ens interessàvem per la traducció. El 1976, un amic poeta, Jean-Christophe Bailly —que havia signat, juntament amb André Velter i Yves Buin un *Manifest fred*—,⁶ publicava un recull de versions dels poetes romàntics alemanys, *La légende dispersée*, que va tenir un gran ressò i va ser molt important per a nosaltres.⁷ Bailly mateix va ser qui, més endavant, el 1985, em va posar al corrent dels treballs de Berman, que poc o molt formava part d'aquell cercle. La meua idea, aleshores, era de fer col·laborar Berman a la nostra col·lecció —com hi van col·laborar Bailly o Sautreau—, però només vaig poder conèixer-lo circumstancialment dos anys més tard, arran d'un viatge a París per participar en un col·loqui i unes converses a la UNESCO.⁸ Berman havia participat en els cursos del Collège de Philosophie, que dirigia Joan Borrell, també professor a Vincennes i autor i col·laborador a la nostra col·lecció. Tots dos van morir joves, si fa no fa al mateix moment.

Més enllà, doncs, de l'àmbit de la traducció, els cursos de Vincennes (o també, a partir d'aleshores, Université Paris VIII, potser cal aclarir-ho) van ser un exutori de tots els neguits que els de la nostra generació havíem anat covant. Però convé destacar en aquest punt un tret generacional, i és que la meua formació filosòfica era ínfima i del tot autodidacta. Pertanyo a la generació dels que, del pensament organitzat, només en vam tenir notícia a l'escola a través de sant Tomàs. El meu aprenentatge de pensador s'havia quedat aturat en quatre sil·logismes que redactàvem a classe lentament, feixugament, imitant els models que ens servien, mentre el nostre suposat professor dormia plàcidament damunt les pàgines de *La Vanguardia* oberta a la seva taula, dalt la tarima. Per això Spinoza, Hegel o Kant, els coneixíem de nom, n'havíem sentit parlar a algú que tampoc no en sabia gaire cosa, això i prou. Pel nostre compte llegíem

6 *De la déception pure, manifeste froid* (1973).

7 Un número de la revista *Èczema* els és dedicat: *Blanc immemorial. 8 (joves) poètes français. Jean-Christophe Bailly – Yves Buin – Jean Philippe Domecq – Petr Kral – Hélène Renon – Serge Sautreau – André Velter – Patrick Werly*. Sabadell, 1981.

8 Amb Natàlia Novosilzov i Teresa Cabré Monné, aleshores directora i vicedirectora de l'EUTI, respectivament.

—d'aquella manera, en versions no prou clares, truncades, en edicions dels anys cinquanta— Nietzsche i... Ortega y Gasset. A l'escola tan sols ens havien infós, que jo recordi, la diferenciació tomista entre caràcter i temperament. Tot per inculcar-nos que el caràcter era la repressió del temperament, i que l'haviem de forjar —és a dir, forçar— a cops de mall. A París, em va xocar el fet que els meus col·legues francesos coneguessin Descartes, Spinoza, Kant i Hegel, i que Schopenhauer no els fos un autor maleït. En parlaven amb una gran *aisance*.

En canvi, a risc de semblar immodest, haig de dir que jo tenia, en comparació amb ells, una formació notable en matemàtiques. Per qüestions familiars, m'havia encaminat cap als cursos d'enginyeria industrial —ja ha estat dit abans—, de primer a Terrassa i després a Barcelona, i fins i tot havia estat durant un temps professor de matemàtiques i de física. A Terrassa, el *pinjol* de la carrera eren les matemàtiques, i sobretot una assignatura criminal, de segon curs, que impartia el professor Joaquim Ninot. Aquest home, original en tantes coses, tenia, jo diria, un punt de desequilibrat, cosa que me'l fa recordar amb simpatia. De fet, en el decurs dels meus estudis mai no vaig veure cap altre professor de matemàtiques que evités fes servir el guix i la pissarra a classe. N'hi havia, de professors de matemàtiques, que duien fins i tot el vestit completament emblanquinat de guix, per no dir blanc del tot, com el doctor Fernández. En Ninot, en canvi, perorava darrere d'un faristol especial que s'havia fet construir, sense ni tocar la pissarra. Era una prèdica llarga i sovint incomprendible sobre les topologies i especialment els espais de Hilbert —la seva ceba, dins de l'anàlisi funcional. Recordo que per fer aquests espais més «plàstics» [*sic*] el professor Ninot duia a classe una taronja que pelava a poc a poc davant el públic procurant de fer-ne una sola pela amb forma d'espiral. Una pela que a la fi desplegava, exultant, per il·lustrar la forma que idealment adoptaven uns espais de Hilbert. El silenci que hi havia a l'aula mentre pelava la taronja és un dels grans moments poètics que vaig viure en aquella època. Val a dir que, a l'aula, el centenar d'estudiants no sabien com prendre-s'ho. Com tampoc no se sabien prendre l'examen, o se'l prenien malament. Només hi havia un examen final —o tot o res!—

que el professor Ninot preparava durant tot el curs, amb una varietat de cal·ligrafies recalcades amb diversos colors i que després tirava amb una «vietnamita». Encara en conservo algun exemplar, que ara em sembla digne del gran escriptor Raymond Roussel, amb el qual el nostre professor tenia molts punts en comú, com ara l'afició a la música (en Ninot tocava la flauta, al seu despatx, en els escassos moments de lleure —se sentia en passant per davant la porta). Recordo encara, per acabar aquestes ratlles de nostàlgia, una última aparició del professor Niínot —va imposar la discutible pronunciació del seu nom amb accent a la «i» quan demanaven el nom dels assistents a l'entrada de l'Escola de Disseny Tèxtil de Barcelona— en una conferència del filòsof Aranguren que duia el títol temerari de «Topologies topològiques». Naturalment, passats cinc o sis minuts de dissertació del cèlebre filòsof, el professor Niínot es va veure obligat a interrompre, des del públic, la conferència i a explicar amb tots els ets i uts per què l'aturava i què eren exactament les «topologies topològiques» que l'altre, tan maldestrament, s'havia atrevit a tocar. Ningú no hi va entendre res —tret d'un amic meu present a la sala i de mi mateix, que ja érem iniciats. Fins i tot hi va haver discussions en veu baixa, entre els organitzadors, al fons de la sala, sobre si calia o no avisar la policia, perquè en una conferència anterior d'Aranguren a Sabadell hi havia hagut garrotades. És l'última vegada que vaig veure el professor Ninot.

Una darrera divagació sobre les matemàtiques: a Barcelona, a tercer de carrera (d'Enginyeria Industrial), vaig seguir els cursos d'Estadística del doctor Joaquim Torrens-Ibern, un gran matemàtic que havia estudiat estadística a França durant l'exili de la postguerra i que havia col·laborat aquells anys amb Armand Obiols en la redacció de la *Revista de Catalunya*. Subratllo aquest fet perquè Torrens ja indicava, a classe, l'interès que l'estadística tenia per als estudis lingüístics. Torrens-Ibern és un dels grans prohoms que ha donat el nostre país. Calculo que això era l'any 1973 o 1974. Torrens va morir el 1975.

A Vincennes, per no trencar del tot amb el passat, vaig seguir també els cursos de la Licence de Mathématiques, que per a mi eren —mal m'està dir-ho— poca cosa. Però recordo sobretot una certa

familiaritat amb un professor que al cap dels anys va tenir una gran projecció internacional: Denis Guedj. No eren pas, en el seu cas, unes classes ben bé de matemàtiques, sinó una reflexió molt original sobre la matemàtica i sobre el seu paper en la cultura d'avui. Guedj, que patia aleshores una severa addicció a les drogues, podia fer classes, de vegades, d'una brillantor excelsa, i d'altres, de desastroses. Al cap dels anys, inesperadament, el nom de Denis Guedj es va fer famós en publicar un seguit de novel·les «matemàtiques» que van ser immediatament traduïdes a totes les llengües: *Le théorème du Perroquet*, *Zéro* o *Le mètre du monde* (títol homofònic amb la cèlebre novel·la de Jules Verne). Aquestes obres recollien de manera molt entenedora les idees que havia anat forjant en el seu ensenyament i van tenir un ressò inesperat. Anna Casassas va traduir-ne dues al català. Guedj va morir el 2010 i és enterrat —segons que lleigeixo ara— a París, al cementiri de Montmartre, un lloc escaient perquè el podeu visitar sense baixar del metro si preneu la línia 13 (comproveu-ho al plànol del metro de París abans d'anar-hi).

Ara, tot el que precedeix sembla evanescent si ho comparo amb els cursos de Filosofia, on hi havia tota l'artilleria pesada de la Universitat de Vincennes, que, com ja ha estat dit, havia nascut en el deixant del Maig del 68. Ara se sol associar aquell departament amb la «filosofia del desig», que és com van batejar el corrent que encapçalaven Michel Foucault (en un primer moment), Gilles Deleuze, Jean-François Lyotard i François Châtelet, aleshores cap del Departament. En realitat, el Departament de Filosofia de Vincennes (o París VIII) era una barreja heteròclita de personatges, de corrents i de sistemes: hi havia, sí, els del «desig»: Deleuze, Lyotard (més endavant famós pels seus treballs sobre la postmodernitat, un tema recurrent dels anys vuitanta), potser Châtelet mateix; hi havia els marxistes postestructuralistes, exdeixebles d'Althusser: Rancière i Borrell, Badiou; hi havia els teòrics dels marges i dels grups marginalitzats: Guy Hocquenghem o encara Kyril Ryjik, René Scherer, etc. A més, a les aules del costat, hi havia el Departament de Psicoanàlisi —molt de moda aleshores—, amb el gendre de Lacan, Jacques-Alain Miller, com a figura més vistent. La massa estudiantina s'aplegava sobretot als cursos de Deleuze i de Lyotard. Penseu que

tota la Universitat estava ubicada en uns edificis provisionals que s'havien construït enmig del bosc de Vincennes, en un llinar de París, en poc més de quatre mesos, sobretot per llevar els professors i els alumnes esquerrans de les altres universitats. El lloc era, doncs, més aviat senzill i minúscul, fins al punt que de vegades havíem d'entrar a l'aula per la finestra, de tanta gent encabida als passadissos i a dins de l'aula. De Deleuze, en particular, en recordo la manera tan peculiar d'impartir les classes. Hi havia uns temes preestablerts a començament de curs, però després el discurs derivava al grat del dia i de les intervencions dels participants, molts dels quals eren estudiants —de totes les edats i formacions—, o també una mena d'acòlits que Deleuze portava de casa, una mica com en els espectacles d'hipnosi, en què hi ha uns *americanos* per si mai falla el públic de debò. M'admirava, en tot cas, el caire dialèctic d'aquelles classes, que Deleuze sabia dirigir magistralment cap on més li interessava, amb una erudició filosòfica extraordinària. Tot això en un ambient de fum de tabac que avui ens costa d'imaginar i que explica el to borrós de les filmacions que es poden veure a YouTube.

De fet, qualsevol qüestió —de vegades l'excés de cadires amuntegades en un racó de l'aula— podia desfermar un discurs que no tenia aturador, plagat de citacions, d'hipòtesis, de desenvolupaments. Feia poc que Deleuze havia publicat *L'anti-Èdipe* juntament amb Félix Guattari. Aquest llibre havia causat sorpresa, commoció, a tot el món, i apareixia aleshores com l'últim crit de la filosofia contemporània, sobretot perquè hi havia... ara mateix no ho sabia dir. Qui vulgui tastar una mica aquell ambient bigarrat i exultant pot consultar els enregistraments de Youtube.

Com a corresponsal de diverses revistes de caire poc o molt filosòfic —*El Ciervo*, *El Viejo Topo*, *Camp de l'Arpa...*—, jo havia intentat diverses vegades publicar-hi una entrevista de Deleuze, sense èxit. No donava entrevistes. Ho vaig provar dues o tres vegades, però sempre em tallava en sec. Res d'entrevistes. La tercera d'aquestes vegades, però, em vaig atrevir a dir que una entrevista ajudaria el públic a conèixer la seva obra, i allí mateix, a peu dret, arran de pissarra, encara ho recordo, per justificar-se, em va fer una elocució improvisada que, si jo no hagués estat tan novell en l'ofici, hauria

pogut enregistrar. Perquè les coses anaven així: era una època en què tothom feia una mica el viu. És la gran diferència —o m'ho sembla— amb el nostre temps d'ara. Tothom era més viu.

Ara, el gran pedagog, el mestre, va ser François Châtelet. A classe, comentava els clàssics grecs com si els tingués allà davant. A propòsit d'Aristòtil, feia una crítica de les versions llatines i franceses, que n'havien donat una visió deformada i reiterada mecànicament, com si es tractés d'articles de fe (el *logos* com a «raó», la *physis* com a «natura», etc.). Una vegada més, el nucli del problema era la traducció. I, en conseqüència, la crítica de les traduccions. En morir Châtelet, encara jove segons la meva mesura d'avui, Gilles Deleuze li va dedicar un discurs fúnebre que va ser publicat posteriorment: *Périclès et Verdi: la philosophie de François Châtelet* (1988), que sintetitza els extrems que Châtelet solia abordar. Tinc la impressió que Châtelet va ser la figura que va «soldar», aplegar i conjugar totes les tendències que de manera lliure i oberta s'aplegaven al Departament de Filosofia de Vincennes. Això sense oblidar el seu paper en la creació del Collège International de Philosophie, que va dirigir fins a la seva mort el meu amic Joan Borrell.

Jo no vaig ser mai alumne —i encara menys deixeble— de Joan Borrell (Jean Borreil segons l'estat civil francès, 1938-1992). A Vincennes, aquest rossellonès discret feia classes juntament amb Jacques Rancière: les classes impartides per dos professors alhora s'hi estilaven, era un corol·lari de la dialèctica. Tots dos havien estat deixebles de Louis Althusser, igual que Badiou, i s'havien especialitzat en l'estudi de les ideologies obreres a partir del segle XVIII, especialment en l'estudi del discurs revolucionari. El trencament amb Althusser, que havia sintetitzat marxisme i estructuralisme —per fer-ho ras i curt—, es va produir arran dels esdeveniments de Maig del 68, que, segons ells, Althusser no va saber valorar en el seu caràcter imprevist, espontani i irracional —com la majoria de revolucions. Borrell i Rancière van animar a partir d'aleshores la revista *Révoltes Logiques*, centrada sobretot en les representacions del fet social. Borrell, però, va ser un pensador migpartit: per una banda com a autor català —i més concretament rossellonès—, amb la constitució d'una obra literària en certa manera utòpica, i després en fran-

cès, amb una obra estrictament filosòfica que arriba al seu punt culminant amb la publicació de *L'artiste-roi: essais sur les représentations* (1990), en què analitza la qüestió del canvi en la representació de l'artista durant el segle XIX. En català, Borrell va publicar, a Edicions dels Dies, que dirigia Antoni Clapés, un text inicial, breu però molt important, relacionat amb la seva experiència de Hölderlin, *Taller 1* (1982), que jo mateix vaig traduir. Poc després, tots dos vam treballar en una mena de gran novel·la, *L'indret blau*, que va publicar Llibres del Mall el 1983. L'interès, per a mi, d'aquesta obra és que es va anar construint poc o molt a partir de la traducció. Influït per un viatge a Irlanda que volia reescriure a la manera de Joyce, Borrell descrivia un itinerari homèric, de retorn al país nadiu, en una trama que incloïa diversos punts de vista. Vista a distància, la novel·la era una al·legoria del seu «retorn» a Catalunya. El mètode d'escriptura era el següent: ell escrivia un fragment en francès i, tot seguit, jo el traduïa al català, però adoptant un estil que estigués impregnat del seu francès —segons m'indicava ell— i que alhora fos més lliure, menys afectat al sentit que jo hi detectava. En certa manera, aquesta elaboració trencava amb la seqüència original/traducció, clarament determinada en el temps, en la mesura que tot es feia simultàniament i que la noció mateix d'original i de traducció quedava profundament alterada. Es pot parlar, en aquest cas, d'una traducció com a original. A la portada, jo hi figurava com a autor de «la fixació del text català». «Fixador», doncs, més que no pas «traductor» —va ser una idea de Ramon Pinyol Balasch, que dirigia Edicions del Mall. L'original francès, si mai va existir realment, no va ser publicat.

Al cap de poc es va representar, al festival de Sitges, una peça teatral de Borrell que també duia l'empremta irlandesa, *Crònica d'Ann*, que vaig traduir de manera ortodoxa. Era una reflexió molt emotiva i escenogràficament molt reeixida sobre la memòria, amb una dramàtúrgia més aviat clàssica. El muntatge era de La Gàbia de Vic, un grup amb el qual Borrell va col·laborar i que va estimar. Em sembla que s'havien conegut a Prada, a la Universitat d'Estiu, on jo mateix, adolescent, també havia assistit a una conferència de Borrell, em sembla que una crítica de Hegel, no ho recordo bé. Però sí que re-

cordo que el seu català era aleshores encara molt vacil·lant, i fins i tot la seva percepció del fet català molt esquemàtica, en el marc d'una pràctica revolucionària, molt Maig del 68, que no lligava —i sempre l'hi vaig dir— amb la nostra realitat. En un dietari inèdit de l'època de la *Crònica d'Ann* se'n fa ressò.

Ara que surt el tema de l'adscripció althusseriana de Borrell, em ve al cap una anècdota que sorprendrà més d'un. Haig de dir que, durant els onze anys que vaig residir al *septième*, vaig exercir, sense voler, de cònsol honorari de Sabadell a París. Tots els sabadellencs i, per extensió, molta gent del Maresme, de l'Urgell, dels Pallars i d'altres regions del nostre país es veien en l'obligació, en arribar, de venir a visitar-me, adreçats per algú que molt sovint jo no coneixia. D'aquesta manera vaig freqüentar molts nouvinguts. En particular, i seguint amb el cas que m'ocupa, vaig fer coneixença per aquesta via amb un personatge poc corrent, un autèntic ciutadà del món, de nom Santi Reñé i d'origen perfectament sabadellenc. Al cap d'un temps va venir també un cosí seu, de nom Jordi Moltó, igualment sabadellenc i psiquiatre de formació, aleshores metge intern resident a l'hospital de Sainte-Anne, que és el «Sant Boi» de París. Només el vaig veure un parell de vegades més, potser tres —si compto una visita en què es va topar, a casa, amb el comte d'Armaillé, veí meu. Era el moment precís, novembre de 1980, que Althusser acabava d'assassinar brutalment (potser l'adverbi és sobrer) la seva muller, amb la qual sempre havia mantingut una relació molt estranya. La notícia era a totes les pantalles de televisió, d'aquelles que es veuen repetides als aparadors de certes botigues, i els diaris n'anaven plens. Avui es presentaria com un cas de violència de gènere, però el crim, al meu parer, anava molt més enllà. El tema ha estat tractat i estudiat i no em veig amb cor d'afegir-hi res. Althusser mateix, refet del període de folia, en va parlar després en un llibre, *L'avenir dure longtemps*, publicat pòstumament. La qüestió és que en Moltó va venir al cap d'un parell de dies del crim, tot excitat, a dir-me que tenien Althusser incomunicat i sedat a Sainte-Anne, en una cambra d'isolament, i que era ell qui se n'encarregava.

Com que el crim era conegut i tractat pertot, però la situació en què havia quedat el filòsof no era gens clara, vaig comunicar el cas a

en Joan Borrell, que ho va transmetre als seus amics de *Révoltes Logiques*, tots antics deixebles del filòsof uxoricida. Els va faltar temps per venir a demanar-me que el meu amic sabadellenc, d'amagat i a la valenta, els deixés veure Althusser, perquè temien que no fos objecte d'un «complot». Naturalment, vaig fugir d'estudi, i en Moltó, que pel que sé ha viscut i treballat sempre més a França, ni se'n va assabentar. Tot i el trencament del 68, els exdeixebles es consideraven en deute amb el mestre. Això il·lustra una mica l'esperit del Maig del 68: l'ideal, en aquest cas de fidelitat envers qui havia estat el mentor, barrejat amb l'audàcia, el secret, l'eixelebrament, la suspicàcia de tot i envers tothom. Aquest esperit va perdurar encara fins a l'accés de Mitterrand al poder, l'any 1981, però després es va anar debolint, al meu parer. Potser Mitterrand el va rematar.

Del Departament de Literatura Francesa de Vincennes, que era pròpiament el meu, n'evocaré uns quants noms: Jacques Neefs, Claude Mouchard, Georges Raillard, Hélène Cixous, Jean-Pierre Richard, Ludovic Janvier, Sami Nair, Béatrice Didier, Bellemin-Noël, Henri Meschonnic... Com en el cas del de Filosofia, l'ambient era heteròclit i a les classes s'alternaven la sociocrítica —l'«estructuralisme genètic» de Lucien Glucksman, que havia mort poc abans—, la psicoanàlisi o el textualisme (hi havia també la muller de Gérard Genette, per cert.) A més d'Henri Meschonnic, és clar, amb la seva veu lírica. N'hi havia per a tots els gustos. Només arribar, em vaig inscriure al curs que Georges Raillard impartia sobre *Nadja*, la cèlebre obra d'André Breton. Es donava el cas que, encara adolescent, atret pels poetes surrealistes, jo havia traduït al català i a la meua manera aquesta obra. Recordo que vaig ensenyar el manuscrit a en Raillard i que se'l va mirar amb un aire de sorpresa.⁹ Normalment, a França, quan sortia el tema, us demanaven si el català es parlava cap a la banda de Niça o si era el nom d'un ball. Es va donar, però, el cas —que jo qualifico d'*atzar objectiu*, un concepte culminant a *Nadja*— que Raillard havia estat director de l'Institut Français de Barce-

9 Més endavant es va publicar a Edicions del Mall la meua traducció de *Nadja* en una versió que era molt diferent de la primera; i encara darrerament l'editor Jordi Raventós n'ha publicat una tercera, també meua, que em sembla, a hores d'ara, definitiva.

lona, cosa que jo ignorava, i que era també un gran amic de Miró, de Tàpies i d'altres artistes catalans. Tot seguit es va establir una relació especial amb Raillard, que en aquell mateix moment —octubre de 1975— s'ocupava d'una gran entrevista amb Joan Miró a Barcelona, després traduïda a moltes llengües i que és el testimoni més important del pensament i de la pràctica de l'artista: *Ceci est la couleur de mes rêves* (1976).¹⁰ S'acabava d'inaugurar la Fundació Miró a Montjuïc.

A tall d'incís, diré aquí que jo mateix havia de traduir més endavant aquesta obra al català. Si el lector compara la versió castellana amb la catalana, s'adonarà que la primera, reeditada diverses vegades, està fortament censurada, en especial pel que fa als comentaris de Miró sobre Catalunya i sobre Mallorca. Les reedicions castellanes ulteriors que he pogut consultar conserven les censures. Aquestes censures van permetre que un dels nets del pintor, l'any 2017 exactament, en un article al diari *El País*,¹¹ declarés que el seu avi era un fervent monàrquic i un gran espanyol. Són coses que passen al país.

Amb Raillard, com amb altres professors, es va anar nuant una relació d'amistat. Més endavant havia de participar, a Barcelona, a diversos dels cursos que vam organitzar a la casa Macaya, antiga seu de la Fundació La Caixa. Jo mateix, per la meua banda, també vaig participar, un cop llegida la meua tesi de doctorat, que em va dirigir Raillard mateix, en diverses activitats acadèmiques, sobretot com a corresponsal de la revista *Littérature*, l'òrgan científic del Departament.

Una escena il·lustra perfectament l'atmosfera que imperava a la Universitat de Vincennes, que havia estat creada com a centre experimental, l'endemà dels fets del Maig del 68, com ja he dit, per aplegar i traslladar al rodal de París els universitaris rebels. El lloc, en una clariana del bosc de Vincennes que havia estat terreny militar (de vegades havíem fet classe en unes naus que encara conte-

¹⁰ Raillard, Georges. *El color dels meus somnis*. Palma de Mallorca: Lleonard Muntaner, 2009.

¹¹ *El País*, *Quadern*, 28/1/2015. Conversa recollida per Andreu Manresa.

nien inscripcions en alemany de l'època de l'Ocupació), era idíl·lic, i les edificacions, excel·lents, provisionals però reciclables i molt ben dissenyades, tot i els grafitis proliferants, aleshores signe *gauchiste*, abans d'arribar a ser la plaga d'avui. Ara bé, la sensació d'inseguretat i les amenaces polítiques a la continuïtat de la Universitat eren contínues, amb un seguit de ministres dels governs de Giscard d'Estaing i finalment de Chirac que maldaven per desmantellar la Universitat. Per això, sovint, hi havia les vagues, tan corrents a França, les manifestacions, les corredisses. Encara veig com si fos ara una classe d'Hélène Cixous a l'estació de metro Châtelet, sobre Flaubert (era el tema, si no m'erro), entre les multituds que entraven i sortien dels túnels que hi havia pertot, i la veu d'espigueta d'Hélène Cixous, que semblava una noieta, imposant-se en aquelles andanes atapeïdes de siluetes fosques.

Em venen a la memòria, igualment, les classes de Ludovic Janvier sobre la relació de la lletra i la música (una altra vegada la prosòdia!). A Sabadell, d'adolescents, havíem seguit, amb el meu amic Llorenç Balsach, uns cursets de música contemporània que hi donava el compositor Joan Guinjoan, traspasat no fa gaire. I a París vaig freqüentar els concerts organitzats per Max Deutsch al Musée d'Art Moderne de la Ville de Paris. Deutsch, que havia estat deixeble de Schönberg a Viena i company de Hans Eisler, hi presentava cada quinze dies obres i intèrprets de música contemporània. Tot i que molt minoritària i discutida, aquesta branca de la música veritablement actual tenia els seus militants —jo mateix—, i en aquell espai sense cadires vam poder sentir amb gran emoció l'estrena, per exemple, d'una obra de Guinjoan, *El diari*, i especialment molta música francesa de l'últim crit. Tot això per dir que en Janvier, a qui jo solia fer de xofer, mai no va voler entrar en la música més experimental, i que ens vam quedar amb Gabriel Fauré («Clair de lune», el cèlebre poema de Verlaine), llevat, això sí, d'uns flamencs que va portar un dia a classe, un tal El Toro, un home amb una veuassa que feia tremolar les fràgils parets de l'edifici del bosc. Les classes de Ludovic Janvier podien acabar a casa d'algun estudiant, de vegades amb ball i tot. D'entre els participants als cursos recordo un occità —devia ser un noi, però m'ha quedat al cap com un senyor— que

era *parolier*, és a dir, lletrista de cançons, un ofici que a França, on agraden les lletres, sol ser força rendible. De Ludovic Janvier vaig llegir darrerament una obra autobiogràfica, *Les confessions d'un bâ-tard du siècle*, que em va deixar glaçat —un altre dia explicaré per què. Va morir ara fa quatre o cinc anys.

Arribat en aquest punt m'adono que l'evocació dels mestres que vaig seguir durant aquella època s'ha convertit, sense adonar-me'n, en un *tombeau*, un homenatge pòstum. En el fil de la narració ha anat apareixent un seguici d'espectres i molt pocs sobrevivents —i encara de manera provisional. En matèria de difunts, se'n podria rescatar uns quants que apareixen pels marges dels meus estudis acadèmics, però que són tan importants o més que els universitaris. En alguna ocasió he parlat del meu mestre Esteve Valls Baqué, del qual sento, de vegades, la veu, o d'un pintor i amic polonès que vaig freqüentar de jove, Gabriel Morvay. També hi ha els que aleshores jo traduïa, Roland Barthes especialment (*La chambre claire*, al català i al castellà) o els *nouveaux philosophes*. Un aclariment sobre aquesta última qüestió: sorgit el 1977, aquest moviment de rebuig del marxisme, no lligat al pensament de dretes, com havia passat fins aleshores, reflectia un cansament d'idees que amb els anys s'havien fossilitzat i que, en realitat, ja havien començat a repapiejar abans de l'any 68. Amb el sorgiment d'aquests «nous filòsofs», que eren, primer de tot, grans «comunicadors», Deleuze i els seus col·legues de Vincennes es van sentir atacats, i la reacció va ser agra i natural. Però és un fet que, amb les seves improvisacions i el seu costat mediàtic i oportunista, els «nous filòsofs», entre els quals hi havia André Glucksmann, Maurice Clavel i, sobretot, Bernard-Henri Lévy, recollien el sentit del temps. De Bernard-Henri Lévy, vaig traduir-ne al castellà un llibre quasi bíblic, però una mica improvisat al meu parer de traductor: *Le testament de Dieu*. Uns quants articles dedicats al tema van comportar-me algun maldecap i també una anècdota curiosa, de caire polític, que no va passar d'anècdota. Els llibres dels «nous filòsofs» eren més de combat que no pas de crítica, i difícilment es poden comparar, vistos d'avui estant, amb el discurs filosòfic densament teixit d'un Deleuze... Un pamflet, especialitat francesa, escrit per Aubral i Delcourt, publicat al cap de poc, retreia als

«nous filòsofs» un seguit de febleses en el discurs i en les maneres, sovint amb raó. Però és un fet que la irrupció dels «nous filòsofs» va canviar en molt poc temps la *doxa* de l'època.

Aturo el meu *récit* en aquest punt. Tot en aquest món és una lliçó o ho pot ser, i els mestres hi pul·lulen, de totes les menes. M'he limitat aquí a parlar dels meus mestres institucionals, dels que vaig seguir i admirar en els anys de formació, i que avui enyoro, sabedor que un dia o altre, per raons de l'ofici i de la vida, ens hem de convertir en escrit (*verba volant; scripta manent*) i que haurem de prescindir, com Gérard de Nerval, del «benefici de la foscor».

Bellaterra, setembre de 2023

Aquest és el setè volum de la col·lecció «Glosses», editat per la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona per recordar el professorat que s'ha jubilat durant el curs 2022-2023. En les tres contribucions d'enguany, hi destaca un fil conductor entorn de la docència. Amb un punt de vista personal i honest, l'Anna Aguilar-Amat escriu sobre la seva experiència docent en l'assignatura de Terminologia i revisa breument la seva trajectòria investigadora des de la perspectiva d'una acadèmica capdavantera en el seu àmbit. A continuació, la Remei Perpinyà repassa els reptes que ha hagut de gestionar com a docent de Documentació Aplicada i fa una revisió d'obligada lectura sobre l'evolució de la gestió de la informació de les últimes tres dècades. Finalment, en Joaquim Sala-Sanahuja escriu per a aquest volum unes encisadores memòries de la seva època com a estudiant a París i Barcelona, entre els anys 1970 i 1986, i parla sobretot dels seus mestres d'aquella època. Els tres escrits són molt diferents i valuosos. No només ens fan testimonis d'experiències viscudes, sinó que també ens conviden a repensar la nostra tasca com a docents universitaris.